

FELELŐS SZERKESZTŐ: DR. BERÉNYI PÁL.

Előfizetési ára:
Egész évre 6 frt. — Félévre 3 frt.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.
Évenként 20 iv zenemelléklettel.

Szerkesztőség és kiadóhivatal
Sas-utca 15. sz.

Egyes szám ára 20 krajczár, zenemelléklettel 30 krajczár.

Kérjük előfizetőinket, szíveskedjenek előfizetési díjaikat beküldeni, nehogy a lap szétküldése körül fennakadások támadjanak. Az előfizetési díjak legzélszerűbben postautalvánnyal küldendők a «Harmonia» kiadóhivatalába (Sas-utca 15. sz.)

Kérjük előfizetőinket, hogy lakásaik ezimék velünk pontosan szíveskedjenek tudatni.

«A HARMONIA»
kritikai heti szemle kiadóhivatala.
(Sas-utca 15. sz.)

IRODALOM: Dr. VÁCZY JÁNOS: Tompa Mihály összes költeményei.

SZÍNHÁZ. V. Gy.: A jobbparti színházak.

ZENE: N. L.: Haydn-tól-Lisztig. — Tanulmány.

KÉPZŐMŰVÉSZET: N. F.: Képzőművészeti tanulmányok.

TÁRCZA: —r.—p.: Bartolucci-Turolla affaire.

HÍREK.

Tompa Mihály összes költeményei.

Első kötet.*

Tompa összes költeményeinek új kiadásából az egész első kötet megjelent a költő életrajzával és az arcképével, mely utóbbit szinte a megszólalásig hünek mondják azok, kik Tompát személyesen ismerték.

A kötet tartalma különben lyrai költemények, melyeket Tompa pályája kezdetétől körülbelül az ötvenes évek elejéig írt. A költőnek abból a korából valók, melyben jobbadán a természetből vett s majd mindig symbolice használt képekben szól hozzánk. Ez alatt nem azt értjük, mintha későbbi költeményeiben nem használt volna Tompa természetből vett képeket; használt azokban is, de nem oly gyakran, majdnem kizárólag. Pályája első részében majd minden lyrai költe-

* Sajtó alá rendezte Lévy J. Budapest. Méhner Vilmos kiadása. 1885.

ménye egy-egy kép, egy-egy kibővített hasonlat, mely érzésben árad. Az ifjúság álmai és ábrándjai, szerelme és csodálata bizalma és csüggedése, később a családi élet utáni vágya, az enyhe fészkek csendje és boldogsága, majd a férfi gondjai és töprengése, honfi reménye és főképp bánata: — ezekről zeng Tompa legszivesebben. Mindenütt élményeiből merít, akár a természetet fesse, akár a családi élet örömeit rajzolja.

Bónis-Pogány Karolina szellemének vannak ajánlva e művek, Tompa óhajta szerint. E jólelkű hölgy iránt mindig mély tisztelettel viseltetett a költő, gyakran ellátogatott hozzá személyesen, vagy levélben, elpanaszolta sorsát neki, kivált mikor Baján elfoglalta először papi hivatalát, hogy pályatársai nem értik, szívők iránta fagyos, vagy lágymeleg, hogy, mint az egyszerű nép öre, szenvedéseinek, örömeinek egy része is az övé! Erinti a családi élet utáni vágyát, de bolygó képzelme hirtelen leszáll e tárgyról, a vágy még nem érett meg, a természetet választja szerelmül s igéri, hogy virágairól regéket fog mondani.

Ez ajánló költemény után többé-kevésbé időrendben következnek Tompa dalai s ódái, mindjárt a 21. lapon népdalai a «Télen-nyáron» kezdetű szép dallal, melyet a költő betegen fekvé írt a Rókus kórházban. Tizenhat népdal van itt egymás után, melyek közül a *Télen nyáron... Békét tettem... A tilinkóm nem szól* kezdetűek a legszebbek és legelterjedtebbek. Ezeken kívül van még egy, a VII. számú, mely nem tudjuk elvalahol a nép ajkán, de bizonyos, hogy benne Tompa legközelebb jár a Petőfi dalköltészetéhez. Petőfi oly szokatlanul, oly erővel s oly szünet nélkül dalolt, mintha mindenkit el akart volna hallgatni. Természetes, hogy hatását megkelle érezni mindazoknak, kik akkor a lyrát pengették. Tompa népdalaiban és egy pár hazafias ódájában mutatja e hatás nyomait, de mint határozott költő tehetség a Petőfítől vett benyomást saját szíve és elméje kohójában újra alakítva, eredeti költői egyéniséghez híven dolgozta fel.

Nem érintendők e hatást bővebben, ha

tudunkkal valaki már foglalkozott volna vele, s ha nem akarnánk egy szemebetű példát felmutatni jelöl annak, hogy Tompa mennyire eredetien alakítja a mástól vett benyomást. Mint tudva van, bizonyos *drámaiság* a magyar népdal legkiválóbb sajátosságaihoz tartozik: egy pár strófában egész kis történet tárul elénk, melyben ki van fejezve a szeretőjéhez kívánczó ifjú vágya, s a vágy megtestesítve. Petőfi mesterien olvastotta e sajátos költészetébe. Ismeretes a *Gyere lovam...* című dala, mely anynyira élénk drámaisággal festi a kedveséhez menő ifjú szerelmét, melynél nyolcz sorban drámaiabbat képzelni sem lehet.

Tompa említett dala, a VII. számú ép ilyen tárgyú. Van drámai menete is, bár nem oly élénk, mint a Petőfié. Petőfinél előttünk játszódik le az egész történet annyi elevenességgel, mennyi a képzelmet az első sornál magával ragadja. Tompánál majdnem csupa leírásba vész, mely ugyan szintén hű és jellemzetes, de hatása egészen más, mint a Petőfi dalának. Amott a két szerető együtt van a legény panaszkodik, hogy milyen nagy baja van, nem kell neki a bor, pedig szomjazik, elaludnék, de nem tud. Itt a szerelem türelmetlen, sietős, semmivel nem gondoló természete tárul elénk a mint a legény még a szálló madarat is meg akarja előzni s csupán az utolsó sorból, (a párját ő sem szereti jobban) tudjuk, hogy íme már oda ért, öleli csokolja kedvesét. Tompánál a 3-ik és 4-ik versszak, mely bele van olvasztva a szerelmes ifjú beszédjébe, egy egészen külön álló kis dalnak vehető s drámaisága akkor sokkal elevenebb:

Ha felülök pej paripámra,
Nincs az eszem a kantárszárra;
Mikor aztán észreveszem,
Házatoknál áll meg velem.

Ne légy olyan durczás, violám!
Ha nem szeretsz, mondd meg igazán;
Ha helyettem más legényt vársz:
Ne félj, akkor soha se látsz!

Petőfi és Tompa költői egyéniségét összehasonlítani igen alkalmas még az *Egy barátom az ifjúság* kezdetű s a *Két*

madár című költemény. Petőfi attól fél hogy, ha ifjúsága elmúlik, már nem szereti egy leány is, vagy ha leány szeretné is ő nem tudja szeretni; attól fél, hogy nem tud gyűlölni igazán: azért e kettőt kéri a sorstól, hogy legyen képes, a ki hogyan érdemli, teljes szívből szeretni és gyűlölni. A folytonos felhevülésben, a tüzesült képzelem játékaik közt élő költő mindig a végletekben csapong. Szeretni igazán és mélyen, vagy gyűlölni teljes szívből! Ezen kívül nincs hangulat rá nézve. Tompát merengésbe ejti az ifjúság távoztása. Vele minden oda lesz: virág, dal, szerelem. Magával viszi a távozó ifjúság a szív bizalmát is s gyűlöletet hagy maga után. Bánat és bú mind hiába! Munkásság és élet küzdelem, ha gyönyört nem is, legalább nyugtot adnak lelkének.

Ott van továbbá a híres költői verseny tárgya: *Az erdei lak*. Petőfi leírása csupa érzésben olvad fel; néhány nagy vonással rajzol, de ezek a vonások oly hívek és jellemzések, a milyent csak költő ecsetje foghat. Tompáé leíróbb, hosszabbban, részletesebben fest, mintha némi tekintetben a festővel akarna versenyezni. De azért ne gondoljuk, hogy Tompa festő költeményei azon genrezhez tartoznak, mely túl akar lépni a költészet határán s épen azért kevésbé szép, kevésbé indokolt. Tompa érti művésztérenk titkát. Nem fest ő a szó szoros értelmében, hanem elbeszél: mintha minden nagyobb vonásról egy kis történetet tudna. Ilyen a valódi művész leírás.

De van még egy más faja is a költői leírásnak, festésnek, melyben Tompa költészete szintén közel áll a Petőfiéhez. Az *Alföldi képek* című e nemből valódi remek. Itt már a leírás ép úgy érzelmebe olvad, mint Petőfinél szokott, sőt Tompán annyira erőre vesz az érzés, hogy a táj, melynek képét festeni kívánja, csak vékony keretűl szolgál fölindult érzelmeinek. Itt már általánosabb vonásokban rajzol, de nem törekszik sem Arany plasticitására s nyugalma, sem Petőfi jellemzettségére. Átengedi magát teljesen lelki hangulatának s csupán egy-egy képet ad a vidékről. A magyar rómaság 1850-ben a kopár, kietlen jövő sejtelmét kelti benne, melyben a zibongó élet mély álomba merül. S így folytatja:

Ah én is álmodom! de álmodom oly nehéz.
Mert sejtő lelkem a távol jövőbe néz;
Képedet, oh pusztát!
Ősi szépségéből, vadköltészetéből
Látom kivetkezve, látom ott kifosztva...

És lelkem elborúl, — s gyöttrő bánatában.
Számomra csupán e bús vigasztalás van:
Hogy addig nem élek;
Sok búbanat miatt megrongált sátorát
Levetkőzi addig a meglátradt lélek!

Ilyen a *Tornáczomon* című szépen emelkedő, mélázó hangulatú költemény hol az érzelm reflexiót kelt s viszont a reflexio ismét érzésbé merül. Lelke elborúl, egy sötét vágyat érez: nem élni! De aztán egy csillag gyűl ki a felhőkben távol, fénye lelkéig hat s ő ismét remélni

kezd: Ilyenek a *Halmon állók, Távolból, Széki pusztán* stb. című művei, melyeknek mindenképpen bizonyos férfias bánság van végig. Fájdalma itt-ott közel jár a boszúhoz, de többnyire mély meghatározó, elegiái; nem annyira sötét, hogy vigasztalan maradjon, bár sokszor oly erős, hogy a nyelv szinte alig bírja súlyát.

Égyetlen egy költőnkre sem volt oly nagy hatással a természet, mint Tompára. Különösen az ősz mindannyiszor mélázóvá tette, a természet gyászában az emberi élet elmúlását szemlélte. Csak ebben a kötetben hét-nyolcz ilyen költeménye van, melyek közül a legszebb az *Őszi tájnak hervadása* kezdetű. Az elhagyott természet bánatos érzést kelt a költőben mi a nyelv csodás bájú zenéjében hangzik:

Néma a táj, arca sápadt,
Rá derengő napfény áradi;
Ah mi vonzó szép halál van
E mosolygó hervadásban.

Senki sem festi annyiszor az őszi napot, mely nyugtakor az enyészeti színt önti el a tájon. E nemű költeményeiben, ha egymás után olvassuk, lehetetlen némi egyhangúságot észre nem vennünk. De egyikben-másikban egy-egy szép képet találhatunk. Pl. az *Őszi képek* II. számú darabjában azt a jelenetet, midőn a leáldozó nap bíborban fűrésztli a vidéket, Tompa e jellemzeten képben tárja eléink:

Kigyúlt a nagy betegnek arczán
A haldoklási pír.

Turolla-Batolucci affaire.

— Elkészett mese a mult hétről. —

Hogy a lezajlott háboru után, mely Turolla és Bartolucci kisasszonyok magán ügyét kísérte, ennyire elmaradva is föl- említsük a történeteket, annak oka az az ítélet, melylyel az operai igazgatósága sokkal pikánsabb és kényesebb természetű elveket dobott föl színre, mint maga az a dolog, hogy Turolla megszólta Bartoluccit, Bartolucci ezért bosszút akarva állni el akarta rontani Turolla egyik duóját; Turolla azonban kezénél fogva oda czepele Bartoluccit, hova ez az ő szükségletének meg- felel, aminek azután az lett a vége, hogy heves szóharcz támadt a művésznők kö- zött, sőt — a szóharcz határán túl — nem épen salonszerűen adtak érzelmeiknek ki- fejezést.

És ez körülbelül maga az egész, a mit ténynek, vagy legalább is olyannak lehetett megállapítani, mely az operai igazgatósága előtt az ésbírálas tárgyat képez- hette. Vagy, hogy még körülményesebben szóljunk, e mondjuk a mit az egész affaire- ről föl- tanuk beszélnék.

«Heródiás legutolsó előadása alkalmá- val Turollát nagyon bosszantotta, hogy egyik felvonás után Bartolucci két koszo- rut, ő pedig csak egy bokrétyát kapott. Rossz kedvében kicsiny-ölög nyilatkozott Bartolucci felől. Ezt meghallá a másik

énekesnő, s a rendezői utasítás el- enére oly távol állt fel a legközelebbi nagy je- lenetben Turollától, hogy ennek játéka így hatástalanná vált volna. Tán indulat okozta feledékenység, talán malícia volt ez tőle, — de az tény — akárhány tanu van rá — hogy Turolla erre durván előre von szolta Bartoluccit, sőt kezét állítólag meg is karmolta. Felvonás után a bántalma- zott énekesnő hevesen tiltakozott az ellen, hogy Turolla úgy bánjék vele mint cseléd- jével. Ebből éles szóváltás keletkezett; az egész intézet tanuja volt, mindenki napo- kon át erről beszélt.

És a mit a kulíssa lakói igyen ajkukra vettek, azt szárnyára kapta a hir is, s a mint repült, megakadt egy újságíró to- lahgyén, és lett a dologból — affaire.

Természetes, hogy miután egyik lap után a másik is megfújta harsonáját, az operai igazgatóság félre tette félszét és világga bocsátott egy hivatalos ukázt, mely így hangzik:

«A lapokban valóságos meséket kez- denek hirsztelni a Turolla Emma és Bar- tolucci Victorine közt történt összekocza- násról. Az egyik lap már azt is írja, hogy kezét emeltek volna egymásra. Ezzel nem jó szolgálatot tett a derék művésznőknek, kikről ily durva műveletlenséget feltéte- zni szabad sem volna. Az pedig, hogy a tör- téntekért az operai intendanst vonják fe- lelősségre, annyira nem igazságos, hogy fel sem tehetjük, miszerint az illető részé- ről egyéb lett volna pusztá tollhibánál. Sem az intendánsnak, sem az igazgatóság- nak nem lehet feladata, hogy az intézet tagjainak magánügyeibe avatkozzék, egy- másiránt táplált élen- vagy rokonszenyü-

ket ellenőrizze. Azt pedig nem tudhatja előre, hogy mikor, mely alkalommal fog bekövetkezni az összetűzés, mely az egy- másra haragvók között ritkán szokott el- maradni. Így a jelen esetben sem előz- hette meg a két művésznő között egészen váratlanul kifejlődött s rövid szóváltásból álló jelenetet. Sőt akkor este tudomása sem volt az egészről s egyáltalában semmi hivatalos jelentés nem történt az esetről. — Az intendáns s igazgatóságra nézve tehát delectat dolog volt közbelépni s hivat- lanul a bíró szerepét játszani a két mű- vésznő magánügyében. — A mindig nú- gyító pletyka szárnyain masnap megtudta az igazgatóság is, hogy a két művésznő között conflictus támadt, s hogy az a szín- padon, nyílt jelenet alatt kezdődött. E körülményt az igazgatóság már nem me- lözhette, mert a mi nyílt jelenet alatt tör- ténik, azt többé nem lehet magánügynek tekinteni. Utána járva a dolognak, bebi- zonyult, hogy csakis Turolla Emma lélek- je' enléteinek köszönhető, hogy az akkor előadás alatt levő «Herodias» című ope- rának utolsó felvonásában nem történt oly zavar, mely az egész végjelenet hatását tönkre tette volna. Bartolucci k. a. ugyanis a főbróba alkalmával a főrendező ur álta' megjelölt helyre nem akart állani, hanem egészen a háttérbe vonult, a trón mellé, a színpalak közelébe, pedig a jelenet fö- mozzanata azt igényelte, hogy előtérben álljon, mert Salomé játékának czélpontját e pilanatban Herodias képezi. Turolla k. a. veszélyeztetve látván az egész végjele- net hatását, Bartolucci k. a.-hoz lépett megfogta a kezét, s az előtérbe vitte. Ez ált' a zavar ki lett kerülve, s a közönség

Gúnya, mely nem tud erőssé válni, itt-ott szeszélyes, de inkább bosszús haragos, mint finoman csipős, vagy elmés. *Csalánok, Petőfihez, Náninhoz, Dívatos költő, A leány szeretőnek való, Az én lakásom* stb. címűekben inkább jó kedvű adomázónak tűnik fel, mint satyricusnak. A humor határait pedig alig érinti. Ez Tompának kiválóbb költői sajátosságaihoz később sem igen tartozott. Az igazi meghatottság, a mély fájdalom csalta ki lantjának legszebb hangjait, vagy a családi élet szelíd örömei ihlették leginkább, mikor annyira szívünkhöz tudott s tud szólni. Hadd említsünk meg egy párt közülök, mint nemcsak Tompa, de egész irodalmunk termékeit. Ilyen a *Pusztán* című, melyért költőjének hetekig kelle nélkülöznie a családi élet bologságát. Tompa ezt akkor írta, mint a jegyzetekben olvassuk, midőn a sok mindenféle nyugoti népeket elkezdtek telepíteni hazánkban s osztogatták ki nekik a földeket; s e czélekből méregették föl az alföldi homokos és nem homokos síkságot, melyet a külföldi, kivált bécsi lapok úgy tüntettek föl, mint a mely gazdátlanul hever. Kéziratban terjedt el az országban e költemény, olvasták mindenfelé s sokan Petőfiének hitték merész szárnyalásáról s magas röptéről, melyben a prófétai harag majd ellágyul, majd ismét a daczba csap át, hogy végül méléző honfi fájdalomba sülyedjen. E költeménynek annyi szépsége van, hogy maga megérdemelne egy tanulmányt: de egy hasonlata, melynek mély megvetést, vagy maró

gúnyt kellene kifejezni, komikusan hat reánk:

Hol a nyilróptú sólyom is csak
Nagy felve járt elébb:
Csipogva furdik s út tanyát most
A szemtelen veréb.

Kár, hogy az egész költemény méltóságos pathosát e két sor megzavarja, mert különben valódi remek. Ilyen remek a *Levél egy kibujdosott barátom után* is, melyben a barátság és hazaszeretet oly szép harmoniába olvad, hogy szinte ritkítja páriát. Alig van Tompa egy-egy költeményében oly mélyen meghatva, mint ebben. Honfi fájdalma égetőbb-e, mint a jó barát feletti veszteség érzete — nehéz eldönteni, de az bizonyos, hogy a kettő összajátszása teszi a költeményt oly remekké.

Ki nem ismerné a *Fiam születésekor* című költemény-cziklust, melylyel Tompa Petőfi példájára, nemcsak a magyar költészet birodalmát szélesíti ki, de erős honfi büjét is szépen belészövi kis gyermeke feletti örömebe, mely a mily benső, ép oly csendes, zajtalan:

Oh, mert ki ütne zajt,
Midőn halottja van a szegény hazának
S millió kebel sohajt.

Fájlalja a költő, hogy kis fia csak egy percig sem lehetett annak a szabad nemzetnek tagja, mely hatalmas folyam volt itt, e földön, egy ezredéven át. Kihal a remény Tompa lantján, nem hisz a nemzet feltámadásában, bármit mondanak né-

melyek. Kevés költeményéből sóhajt lenk oly vigasztalan, sötét bánat, mint ebből.

Még csupán egy művet kívánunk megemlíteni e kötetből, a *Pünkösdi reggelén* címűt, mely szintén a mély meghatottság szívet rázó hangján zeng. Gyermeke koporsóban, szenvedő neje betegségben! Mily igazi fájdalom szól e sorokból:

Letört fájáról életemnek,
Letört az egyik lombo ság;
Enyészetes lorró szelével,
Sárgítja a kór másikat,
S ha még ez is... száradj ki akkor
Lombatlan bústa, életem...
Körigyon fekszik szenvedő nóm,
Terítón kedves gyermekem!

Első kis fia halálát azonban még csak elszenvetde a költő, de a másikat soha nem szünőleg hordozta keblében, mint a rengeteg sebzett vadja a belé lött nyilat. Atyai szívének önkínzó érzelmeiről tanúskodnak amaz apró jegyzetek, melyeket egy viseletes albumban hagyott hátra, néha íróttal, néha írónnal, sokszor csak töredékesen vetve papírra. Lévay József e kötethez csatolt jegyzeteiben közli az eszméket, ötleteket vagy benyomásokat, melyek érdekes világot vetnek a költő kedélyére. Mutatványul hadd írjunk ide néhányat azoknak, kik e kötetet még nem bírják:

— A szeretet is lehet a boldogtalanság forrása.

— Sírja mellett járnok eltemerni. Kötelesség.

— Óda járunk, az nekünk a templom. Ott leszünk egész ember.

évezete csorbítatlan maradt. Ez képezte Bartolucci k. a. neheztelésének okát és e miatt ilette Turolla k. a-t később eléggé sértő szavakkal, melyekre ez megfelelő kifejezéssel válaszolt. Harmadnapra rá kellett volna «Heródiás»-nak másodszor színtekertünni, de Bartolucci k. a. előtte való nap, orvosi bizonyítvány melléklése nélkül, betegnek jelentette magát s még aznap délután Olaszországba utazott. Innét néhány napra rá Bartolucci k. a. édes atyja levelet intézett az igazgatósághoz, melyben kéri az igazgatóságot, hogy, miután leánya szerződésileg ugyanis hat hónapra van lekötve, mentse fel kötelezettsége alól. — Az igazgatóság erőszakkal nem tart vissza senkit s így Bartolucci kiasszonyt is, saját kérelmére, elbocsátá a magyar kir. operaház kötelékéből.

Maguk a tények, melyek itt vannak leírva még megengednék, hogy az egész affairet szó nélkül mőlőzhessük, de a hang melyben az egész tartva van, annyira provokáló, hogy lehetetlen megjegyzés nélkül hagyni az egészet.

Eltelkintve attól, hogy az igazgatósági lóláb rettenetesen kilóg onnan hogy Bartoluccit — nehogy erőszakos visszatartással vádolhassak, — kérelmére még hat hónapig kötelező szerződésétől fölmentette, az egész nyilatkozatból két dolog nyilvánvaló: 1. a provokáló fel Turolla volt, 2. az igazgatóság nem adott igazat az intézet tagjának, nem merte őt a vendég ellenében megvédeni. Konklúzió: ketten együtt elmartak Bartoluccit az intézettől.

S most azzal allanak elő, hogy ő azért megy, mert menni akar! Hát azért működött nálunk éveken át dicséretes ambi-

cióval, — azért küzdött meg ritka szorgalommal, az intézet akárhany tagját megsegényítve a magyar idioma nehézségeivel, — azért telepedett meg nálunk, s vallá magát a miénknek: mert «menni akar»? Felületesebb kifogást nem nyerhetünk volna a közönség mint ezt, melyhez az intendatura csak nagy megszorultságában folyamodott.

Ne kerülgessük a valót. Bartolucci element, mert *önérzete* nem engedte a megmaradást s inkább hallgatott önérzetére, mint érdekeire.

De az operánál a tagok önérzetével az igazgatóság nem törődik. Ez a motivum a jelen sajnos ügyben az uraknak eszükbe se jutott. S itt az ok, mely miatt az egész primadonna-vizsaly ügyét az intézetre veszedelmesnek tartjuk.

Az a bánásmód, melyben Bartolucci részest, s az a dédelgetés, kényeztetés, téhetetlen alázatosság, melylyel Turollának kedveznek, sérelmes az opera minden önérzetes tagjára és visszatetsző látvány az igazságos közvélemény előtt.

Még ha az énekművészet tőkelyét bírnók is Turollában, akkor se volna szabad miatta a többi tagokat, a művész-környezetet kisebbiteni, közreműködésüket kicsinyelni, önérzetüket mibe se venni. E nélkül művészi testület szelleme az operánál soha nem fejlődhetik, annál kevésbé válhat tradícióvá. Pedig ez az opera-intézmény célja.

És ezek még azt állítja, igazgatóság, hogy az operánál nem tudnak semmit Turolla uralkodásáról és Turolla gyakori

füllépésével más művészi erők háttérbe nem szorulnak.

Hát hogy erről operánk intéző köre nem tudnak, vagy *nem akarnak* tudni semmit, az elég szomorú; hogy azonban érzik a mellőzött művésznök és látja a közönség is, ez kétségtelen. Hiszen Bartolucci k. a. bizaalmas körben már rég kijelentette, hogy nem fogja többé megújítani szerződését operánkkal, mert Turolla k. a. folytonos vendégszereplése miatt nem nyílik számára minalunk elég tag működési tér. Vagy nem jogosan panaszkodhatnak-e *Szigetiné* asszony, a kit az operaszínház megnyíltá óta mindössze csak kétszer léptettek föl — kíséretül? Vagy *Spányi Irma* k. a. elfogalja-e operánknál azt a tért, mely őt tehetségeinél fogva méltán megilletné? Vagy azt hiszi talán az igazgatóság, hogy a ki Ortrudot és Fideiot képes énekelni, annak ambícióját kielégíti, ha minden hónapban egyszer el-énekelte velé — Siebelt?

És a műsor nem szenved-e Turolla k. a. egyeduralma alatt? Hát «Giocondá»-t színtre hozták volna-e valaha, ha nem volna benne Turolla kiasszonyak halás szerepe? És nem az olasz vendégnek köszönhetjük-e általában az olasz opera túltengését, mely miatt lapunk annyiszor felszólt? És nem ezáltal vált-e operánk műsora olyan egyhangúvá, a milyen azelőtt soha sem volt? Hol van az egész k'aszszikai műsor? Hol vannak Wagner operái, a melyeket az előbbi években sokkal jobban kultiváltak nálunk, mint a mióta labra kapott a Turolla-kultusz.

Ezek tények, melyekkel szemben nem használ semmiféle hivatalos tagadás. —p.

Nagy sebből kigyógyul-e a szív? Ha nem, akkor igen boldogtalan; ha igen, akkor igen aljas.

— Nyomorult, a ki a gazdagságban nem tud boldog lenni, a szegénységben pedig boldogtalan.

— Bármily gazdag, nagy, hatalmas lennék: örökre felleg maradna a fejem fölött, mint a nagy hegyek fölött.

— Nemes és durva rész! az a fájdalom forrása: ez az enyhület kútfeje, arany, mely rézzel vegyítették. A barom hozzá szokik az igához, a lélek a fájdalomhoz.

— Tűzbe hánytam halotti beszédeimet: nem megyek többé senkit temetni stb.

Több érdekes apró jegyzetet csatol még Lévay e kötethez, melyek a régi kiadásban nem voltak meg, de e futólagos ismertetésben nem terjeszkedhetünk ki rájuk, tudván, hogy magát a kiadást is megszerzi minden tehetősebb magyar család.

DR. VÁCI JÁNOS.

Haydntól – Lisztig

— Vázlatok az újabb zene történetéből. —

2. Mozart kora (1780—1800.)

(Folytatás.)

Az angolok, kiket Händel az ő vallásos dalművével, az u. n. oratoriummal örök időkre megajándékozott, a szöveg tartalmának komoly, jellemzetes hangját öntötték a dallamba; erre hatással lehetett Shakespeare is. Gluck pedig ez úton nyerte a tragikai pathos erejét. A franciaíak szívesen hangsúlyozzák a szó legközelebbi értelmét; innen van, hogy recitativojok élénk, delicat menetű, sokszor mintha csak csevegés volna. Az olasz forró vérenek lüktetését, ösztönét követi, s érzéki lángjának, felizgult szenvedélyének egész teljét önti ragyogó nyelvű verseinek édes dallamába. Csoda-e, ha első hódította meg a világot, s majdnem a legújabb időkig, évszázadokon át győztes maradt? Zeneje csupa természetesség és melegség; innen az élénkség és kellem az olasz dallamban; s Mozart emelte fel az olasz talajról a dallamot, oly lelket, jellemet lehelve belé, hogy a nemzeiségek és korszakok korlátain magasan fölül, az ember érzésvilágának hű képe mindennütt; korai gyermekségében már magába olvasztotta valamennyi nemzet dallamkincsét s akár népdal, akár legmagasabb műzene alakjában hozta is napvilágra: saját lelkének erejénél, érzésének bensőségénél fogva, oly hangokat szólaltatott meg, hogy dallamát érzelmeink legtermészetesebb, legtalálhatóbb kifejezésül üdvözöljük.

Lángeszének ezt a diadalát azonban csak hosszú harc és rettenthetetlen bajtársak segítségével vívhatta ki Mozart, s ez a fejlődés képezi az ő történetét, melyre ime rátérünk.

Mozart (Farkas Amadeus) Salzburgban 1756-ban született, abban a korban, mikor v. Spee Frigyes és Spener Fr. nemes jámborsága fölélesztette a dermedt szíveket, mintegy fölolvasztotta: valami

általánosan elterjedt gyöngéd érzékenység fogékonyakká tette a szíveket egymás élete iránt, s valamint Klopstock műzsája a barátságról, úgy Goethe túlházbó életereje a szerelemről zengett, sőt Mozartnak azt írta albumába egy barátja: «A szeretet, a szeretet! ez a lelke a lángésznek!» Mozart első zenei benyomásai ama jezsuiták befolyása alatt állt korszaknak színpadias jellegű miséi voltak, melyeknek ép e jellemét soha sem tudta levétközni templomi zenéjében, továbbá a kis menüet k, melyek a korunkban oly divatos kicsiny, finom, kaczerkódó hajfonatát juttatják eszünkbe. Főleg Haydn menüet-jei fejlesztették Mozart érzékét a zenei jellemzés s a symmetria és mindenekfölött ama kristálytisztára csiszolt előadás iránt, mely semmi elemi nyersséget vagy chaotikust nem tűr, úgy hogy Mozart zenéje, Goethe nyelvéhez hasonlóan, mai stílusunk érthetőségével és szabatoságával dicsekedhetik.

Az ő valódi birodalma azonban az opera, a dalmű. Ez szoktatta őt abhoz, hogy mindent apróra kidolgozva, a «világot jelelő deszkák» minden részletét, minden mondatát külön kis kerek jelentéző jellemzésére emlékeztet. Érdekes, a mit a 21 éves mester 1777-ben atyjának írt Mannheimból, hogy egy sonatájának Andante-jába egy fiatal barátnőjének, a szép Cannabich Róziának «caractère»-jét, egyéniségét öntötte.

Az opera (szigorú fordításban: mű), mint főnebb említettük, Itáliában vette kezdetét és fejlődött ki. A mit eleinte «tragedia in musica» névvel jelölték: abból csakhamar «opera per musica» vált, azaz oly mű, mely a zenéért létezik. A drámai cselekmény, a színdarab, elhanyagoltatott, csak magának a zenének egyes részei dolgoztattak fel különös gonddal, előszeretettel s már a XVII. század óta találunk az operaköltés termékei közt kedélyállapotok szebbnél-szebb zenei kifejezéseit. Az érzelem legközvetlenebb, legelső kifejezése a sóhaj, a lélekzet, melynek olasz neve «aria», rohamosan foglalta el a «melodia» szó helyét, ennek fogalmát jelölve mind a mai napig, Carissimi (szül. 1580. Rómában) és Scarlatti Alessandro (megh. 1725. Nápolyban) emelték az áriát először művészi tökélyre s adták meg neki (azóta irányadó) formáját. Hogy a festészet köréből vett hasonlatos éljek: a vonalszépség volt első céljok; a jellemzés hűsége nagyon alárendelt szerepre volt kárhóztatva. Ez rejtette magában a halál csiráját: a hamis iránynak ki kellett vesznie; a németek vették fel a keztyűt ellene, s Händeltől Gluckig, Mozarttól Wagnerig teljes sikerrel harcoltak ellene.

Scarlattinál a dallam egy tétellel kezdődött; ennek ellenében egy másik tétel, zenei mondat, volt felállítva, mely után az első tétel ismételtetett. Händel oratoriumaiban is ezt találjuk, csak hogy a német szerző nagy drámai erejének jeléül, az érzelem mélyebb voltával, a jellemzés gazdagabb, változatosabb módjával. De az egyéni érzésből fakadó dallamhoz a szép ének szükséges; s bekövetkezett a túlhajtás: az opera lassanként a «be canto» kedvéért iratott, csak áriák sorozatából állt, sőt a fődallam gyakran ismételtetve,

mindig más és más fioriturával czifráztattott fel — egyszóval, az énekes volt a cél, a ki még hozzá rendesen sopran hanggal bírt.

Ideje volt, hogy a nagy Gluck az igazságérzet erélyével fölemelje szavát, mondván, hogy nem a zene, vagy a játszi énekelgetés kedvéért váltakoznak az opera jelenetei, hanem épp ellenkezőleg, a színpad a valódi életet visszatükrözni, a zene pedig a színpad magával ragadó hatását mélyebbé tenni van hivatva. A merész német újító (a múlt század hetvenes éveiben) Párisban folytatta a harcot, a hol Corneille, Racine, Molière erősre neveiték a nagy közönségben a színpaddal szemben jogos igényeket, a drámai életre néve, s tény, hogy a régi francia dalműszerzők, mint Lully, de sokkal inkább Rameau († 1764.) inkább ápolták a jellemzetességet, mint a dallam érzéki báját. Az utóbbtól nyerte az olasz zene emlőin nevelkedett Gluck az egészséges irányt; a döntő befolyást azonban maga Händel gyakorolta rá, a ki kivél 1746-ban ismerkedett meg Londonban. A nagy antik tragikusok tárgyai Orpheus, Alceste, Iphigenia fejezték be az erőteljes szerző magas törekvését, melynek nemes tárgyuknál fogva hatalmas oszlopául szolgáltak s a kiben van érző szív. Orpheus panasza Euridice miatt, bizonynyal megindítja ma is. Gluck felfogadta, hogy valahányszor operát ír: el fogja felejtetni «dass er Musiker sei», s a költő benne ilyenkor valóban előtérbe lépett! ő, zenei hangokban, valódi antik alakokat hagyott hátra. A gyöngé zenéről azt szokta mondani, hogy «nincs benne vér» és nem érdekel; az ő zenéjének hatását pedig Schiller írja le 1800-ban, Goethehez írt levélben, mondván, hogy «Iphigenie auf Tauris» «mennyei» zenéje őt könyekre fakasztotta.

S ez az a mozzanat, a melyhez Mozart veleszületett élénkségénél s érzelmi fogékonyságánál fogva csatlakozott s a melynek szellemében csodálatos teremtettségével tovább alkotott, s maga körül büvös hangjaival csupa életet és fényt árasztott.

E tájékozás után könnyen áttekinthetjük drámai alkotásait.

Kora ifjúságában, egyedül saját felfogását követve, ismerkedett meg a német, majd a francia és az angol zenével. De az akkor mindenható olasz opera nyerte meg szívét mindenekfölött, annál állandóbban, mivel maga is Olaszországban óriási tetszésre talált hasonló műveivel. Majd Salzburgban hosszabb ideig tartózkodván, közeledett a német polyphoniához. Komoly viszontagságok, főleg későbbi nejeinek néje iránt táplált szerencsétlen szerelem, rövid idő alatt komolylyá tették egész valóját, minden törekvését; és mikor 1778-ban Párisba érve, a köznapi életben úgy, mint a színpadon, azt az emelkedett hangot megismerte, a melyet oly nép használ, mely a történelmet «csinálja»: művészetét, főleg a dalművet, mélyebb és méltóbb oldaláról is tanulmányozta. Az 1780-ban München számára írt «Idomeneo»-ban már feltalálható a Gluck által meghonosított tragikai pathos; s hogy belőlük «a Gráciák sem hiányoznak», de sőt az egyes szépségeknek, dallam, harmonia, zenekari kezelés tekintet-

tében egyaránt, bőszaruját öntötte el Mozart: az csak a «lángészt, a kinek szeretet a lelke», jellemzi.

Következik a «Szöktetés a serailból»: első tartalmasabb német szövege! «Idomeneo» híre a művészt 1781. tavaszán Bécsbe vezette, hogy legnemesebb alkotásainak e székhelyét többé ne hagyja el. Maga II. József rendelte meg a «Szöktetés»-t új «nemzeti daljátékháza» számára. A fiatal mestert saát szerelmi epedése. Konstancziájáért megtanította őt németül zengeni úgy, mint előtte csak a népdal tudott: csupa bensőség és természetesség hangján, mely igazsággal és hozzá szépen. De nem hiányzanak e műből a valódi shakespearei vonások sem, melyekkel a vén, pohos, durva háremőr, Osmín, van jellemezve.

(Folyt. köv.)

A jobbparti színházak.

Manapság, a kik színházi szakembereknek akarnak tartatni, — s ezek száma légió! — nyakra-főre gyártják a jobbpart jobb terveket, melyekkel nemcsak a partra lehetne vonszolni a budai színház zatonnyra került hajóját, de örök időkre biztosítani is lehetne a színészet virágzását abban a két-egy színházban, melyet «A jobbparti színházak» gyűjtő neve alatt ismerünk. — Egyesek megcsinálják a terveket; mások híreket kovácsolnak e tervekbe, s mint fak umokat találják az érdeklődő közönség elé, s így történik aztán, hogy a hány nap: annyi hír; s a hány hír: ugyanannyi új — igazgató.

Mert az a fő: ki lesz az új igazgató? Vagyis: személyi kérdést csinálnak a fontos ügyből, mert ez könnyű és pikáns; de nem szólnak a dolog érdeméhez, mert ez nehezebb és kevésbé pikáns.

Pedig ha végre igazán talpra akarjuk állítani a színészetet Budán; ha biztosítani akarjuk létezését, nem egy rövidke évről, de évek hosszú sorára: akkor előbb elvi kérdéseket kell megoldanunk, mert e kérdések előleges megoldása nélkül egy év múlva ismét ott lehetünk, a hol vagyunk ma, de még sokkal mélyebb örvény fenekén.

Beszélgünk egyenesen és röviden. Nem az a főkérdés: ki igazgassa a budai színházakat? — hanem az: *hogyan* kell azokat igazgatni?

Minden életképes színháznak megvan a maga művészeti irányelve, a mely szerint haladva, folytonos virágzásnak örvend. E művészeti irányelv független a személytől, a ki az intézet élén áll. Kisebb-nagyobb eltérések ez elvtől; kiserletek bővíteni, vagy szűkíteni a medret: tehát nem lényeges változtatások szükségeseknek mutatkoznak a rövidebb időtartam alatt is; de a míg az alap, melyen egy színház élete nyugszik, lényegesen meg nem változik: addig a helyesnek bizonyult iránytól eltérni bukás nélkül nem lehetséges. Ez az alap: a *színház*, mint épület, és a *közönség*. A

színház: hol, mikor, hogyan, ki által és mely célra épült? A közönség: mekkora, minő nemzetiségű, műveltségű, vagyonú? stb.

(Mindjárt itt megjegyezzük, hogy ily általános fejtegetéseknél csakis az úgynevezett «*törzsközönségről*» lehet szó; vagyis arról, mely helyrajzi körülmények, folytán egy színház köré szorítva — első sorban van hivatva fontartani színházát. Távolos környékek közönsége másfelé levén elfoglalva, rendes körülmények között csak esedékes kontingenst szolgáltat, és így csak is részletes számításoknál vehető figyelembe.)

A budai színházak nem ma épültek; sőt évtizedek óta játszanak bennök váltakozó közönség előtt; tehát léteznek az alap régtől fogva, s így léteznie kell egy irányelvnek is, mely biztosítsa ott a színészet virágzását.

De hát ezt nem igen kutatták eddig s ma is megelégszünk az illetékes körök a személyi kérdés feszegetésével. És nem gondolják meg, hogy a személyi kérdést is csak akkor fogják helyesen megoldhatni, ha előbb maguk tisztába jöttek azon irányelvekkel, melyekkel a kinevezendő igazgató boldogulni képes leend.

E sorok célja — minden személyes vonatkozás mellőzésevel — a főkérdésre irányozni az érdeklődők figyelmét: s vizsgálva az alapot, kutatva az ebből kifejlő irányelvet, hozzájárulni a helyes igazgatás *mikéntjének* megállapításához.

A «jobbparti színházak» egyike a *várszínház*, másika a *krisztinavárosi színház*. A *várszínház* kényelmi szempontból nehezen hozzáférhető helyen ódon templomból alakított át színház. Tehát nem modern és nem szakszerűleg épített színház. Nem is használható, csak télen, mert ventilációja nincs. Nézőtere kicsiny, színpadja szűk. Még a nézőtérben is igen kevés számú közönség fér el: a színpadon sem lehet nagy személyzetet és sok helyet igénybevevő darabokat előadni; mert először is a nézőtér kicsi volta mellett a napi jövedelem kevés, a nagy személyzetű és kiállítású darabok pedig drágák; másodsor, mert eltekintve a színpad szűk arányaitól, a távolság a néző és játszó között sokkal kisebb, sem hogy a színpadi illuzió szerte ne foszlanék csakis kellő távolságban ható technikai szemfényvesztésnél. De másfelől ép ezen szűk arányok és a nagy közelség mondhatlanul kedveznek oly darabok előadásának, melyekben a főhatás az apró részletek finom kidolgozásában, és az előadás közvetlenségében, hogy úgy mondjam, közlékenységében rejlik.

Egészen megfordítva áll a dolog a *krisztinavárosi színházban*. Bár az is távol esik a főváros színházlátogató közönségének zömétől, s bár az sem modern épület: mint nyári színház mégis eléggé megfelel céljának. Nézőtere öblös, szelős; színpadja pedig majd egy félholdnyi területre nagyobbítható; s miután a nagyobbbrész tetőzetét a szabad égből, talaját pedig a pusztá föld képezi: kiválóan alkalmas nagy személyzetű, úgynevezett harcziás látványosságok előállítására. De elzárva a szabad részt, maga az igazi színpad is elég tágas arra, hogy azon a j lenleg divatos nagyobb szabású műfajok bármelyikét előadni lehessen.

Ime a két színház, mely minden tekintetben ellentétes alapokon nyugszik, s csupán csak egyben egészíti ki egymást: a téli és nyári időszak helyes elosztásában. S a mily nagy az ellentét a két színház, mint épület között: ép oly feltűnő a különbség a két színház *közönsége* között is.

A várban rendes fizetést élvező, jó módú, nagy műveltségű, kivétel nélkül magyarajkú hivatalnoksereg és magyarosodó polgárok: a vár körül és alatt változó keresettel bíró, szegényebb, félművelt és vegyes ajkú polgári, vagy éppen földmívelő elem képezi a színház közönségét.

Az alapok e különfélesége különböző irányokat szab, s e különböző irányok helyes föltalálásában és kiegyeztetésében rejlik épen a jobbparti színházak helyes igazgatásának főnehézsége. Mert mást és másként kell játszani mindkét színházban; de sőt alig lehetne darabot találni, mely mindkettőben egyaránt élvezhető lenne. Vagyis, míg a várszínházban kisebb arányú darabok finom előadását szabja meg a szűk színház és kicsiny, de állandó és művelt közönsége addig a színházban nagyszabású látványosságok, vagy legalább is nagy személyzetű darabok zajos előadásával lehet egyedül megnyerni a kevésbé művelt, de nagyszámú közönség vasárnapi kegyét. — A várszínház műsora inkább a nemzeti színház, a színház pedig a népszínház műsorához áll közelebb. Főn a színház és közönség viszonyai legjobban kedveznek a vígjátékok, bohózatok, és ha úgy tetszik vaudeville és apró operettekkel összeállított műsornak: lenn hatást csakis harcziás látványosságok, népies drámák és esetleg népszínművek, életképek és nagy operettekkel lehet elérni. S hogy ez úgy van, azt fényesen és — gyászosan igazolja a tapasztalat. Vagy nem a nemzeti színház ért el eddig legfényesebb erkölcsi és anyagi eredményt a várban szabad és feszély nélküli vígjáték előadásaival? és Molnár enn a színházban népies látványosságaival? És megfordítva, nem láttuk-e a közelmúltban a nemzet csalogányát üres padok előtt játszani odafönn népszínművek és operettekben? És beszéljenek akármit, rójanak meg, ha úgy tetszik, de nyíltan kifejezem abbéli meggyőződésemet, hogy Feleki Miklós vállalatát semmi más nem sodorta az örvény szélére, — mint épen — Blaháné nagy művészete. Igen, az a nagy művészet, mely *nagy keretével és széles alapjával* nem fért el abban a «*kis férszekben*», hova annyi szép reményvel röpült át egy év előtt a népszínház aranymadara. És ha Blaháné nem tudott ott megkedvelteni egy oda nem illő műsort, nem kényszerítő bizonyíték-e ez arra, hogy ott mással kell közönséget vonzani? (S mi az a más? A mi Blaháné, illetve a népszínház és a nemzeti színház, mint műintézet műsorának levonása után megmarad, vagyis a mit mi előbb összeállítottunk. S a mi így megmarad, még mindig elégséges arra, hogy egy olyan kis színháznak ne csak műsort, de ezzel együtt *léte* és *létfogot* is adjon.) *Léte*, a mennyiben kerülve minden versenyt a nagy multtal és bő segédforrásokkal rendelkező két főintézet, e kisszabású és

olcsó műfajok művelése által belterjes gazdálkodás, azaz: élénk, változatos és kitűnően betanult előadásokkal még oly csekély napi jövedelmet hajtó szűk nézőtér mellett is biztosítani lehetne e színház anyagi existenciáját; létjogot, a mennyiben illetően alakjában hézagot töltvén be a várszínház, mintegy lépcső és előiskola gyanánt szolgálhatna a nemzeti és népszínház számára. Előiskolája lehetne színészeknek és íróknak egyaránt, mert míg most a két főintézet kénytelen tagjait egyenesen a vidékről és az iskolából válogatni, s aztán még pár évig tanítani, míg teljesen használhatókká válnak: a várszínház illetően igazgatás mellett nagyon jól elvégezhetné ez iskolázást, és ezáltal kiérdemelve a két hatalmas főintézet pártfogását, — saját virágzását is hathatósan előmozdíthatná. Hát még az ifjú írók, kiknek vénája sokszor kiszárad, míg bebocsátást nyernek a két műintézetbe, hol a legmagasabb mértékkel kénytelenek mérni, s hol ép ezért jóra való, de nem tökéletes munkát nem honorálhatnak mással, csak épen — biztatással a jövőre.

De hát a színikör? fogja valaki kérdeni. A színikör, a hol egészen más viszonyok az irányadók? a hol semmit sem lehet használni, a mi a várszínházban előnyösnek mutatkozott? Az éles ellentétek az alapok minéműségében, az irányelvekben, másorban stb.?

Igaz, a színikör!?

Biz azok az ellentétek alig kiegyenlíthetők. Vagy ám tessék eredményt elérni «Bem apó»-val a várszínházban és például — «Lili»-vel — (Ha az a várszínházban kerülhetett volna színre!) a színikörben! Már pedig a két intézetet nem lehet szétválasztani már csak az időjárás miatt sem. Az pedig, hogy a várszínház tartson télen egy foglalkozás nélküli színiéjszadát, melyet majd csak a nyáron fog használni, — világos képtelenség. Az meg, hogy minden évben szervezzen egy új nyári társulatot, melyet télire színek eresszen, nagy munkát igénylő kísérlet, sőt sokszor kivihetetlen vállalkozás lenne.

Hát biz ez kissé kemény dió, de azt hiszem, azért nem föltörhetetlen. Véleményem szerint leghelyesebb expediens lenné nyarankint vagy épen több nyárra egyszerre szerződteni egy jó hírű vidéki színigazgatót társulatával, díszleteivel, könyvtárával, műsorával együtt. Kiegészítve e vidéki társulatot a várszínház személyzetével, két heti gyakorlás után bátran oda lehetne állítani a színikör színpadjára. Ily nagy társulattal jól előadhatók lennének a már télen előkészített látványosságok, vagy eredeti népszínművek, operettek stb. És volna ennek egyéb haszna is. Így ismerkedhetnék meg a főváros közönsége a vidék jobb erőivel, azok pedig a főváros fejlettebb műizlésével és így tehetné a színikör ugyanazt a szolgálatot a népszínháznak, a mit a várszínház általunk rajzolt alakjában a nemzetinek van hivatva teljesíteni. Az e tárgyban főntebb leírtak csekély változtatással állanak itt is. Hogy pedig kivihető e terv, azt láttuk tavaly, midőn a tapasztalt hiányok inkább a személyek, mint a kísérlet rovására estek.

Messze kellene mennünk, ha további részletekkel akarnók fejtegetéseink helyes-

ségét bizonyítani. E sorok célja, nem kész programot adni, hanem csak a főbb irányelvek puhatólása mellett fölhívni a figyelmet e fontos tárgyra, mely méltán megérdemli az általános érdeklődést. Mert a sok meddő kísérlet dacára is merjük állítani, hogy a jobb parti színházakban föl lehet virágoztatni a magyar színészetet, miután a jobbparti színházak nemcsak létjoggal, de magasabb hivatással is bírnak.

Adja isten, hogy ez állításunkat a legközelebbi jövőben tetteleg igazolja egy munkabíró és szakmájában jártas férfiú, kinek megválasztását mindenesetre méltó kíváncsisággal várjuk.

V. Gy.

Képzőművészeti tanulmányok.

I.

— Lionardo, Michelangelo és Dante. —

Lionardo emlékét hosszú ideig fődözte a feledés fátyola. Azt mondhatnánk, hogy tizedünket kellett bevárni, míg méltó helyet talált neve és igazságos érdem jutott neki osztályrészeül — négy század után. De e mostoha igazságszolgáltatás okai érdemei iránt és négy század tartózkodó magatartásának csirája nem pusztán egyéniségében és a körülmények sajátosságaiban keresendő; legtöbb és majdnem kizárólagos része szülő városának van benne, hol a lakosok szenvedélyessége történelmi emlékü és a mely szenvedélyesség a híres florenczi utczaí harcok alkalmával sok vért kívánt, hogy szomját csillapíthassa.

Valóban Lionardo sorsa — nem magán életét értve — tragikusnak nevezhető. Az jutott osztályrészeül, hogy túlszárnyalva minden kortársát, a képirás művészetének trónját foglalja el; de nem ültetett rajta sokáig — egyedül. Jött egy másik florenczi, erőszakosabb és méltánytalanabb nálánál és lelökte fejéről a koronát. Ez a florenczi: Michelangelo Buonarroti volt. És a műtörténelemben lassankint öröklött szokássá vált, Michelangelot úgy említeni Rafael mellett, a mint nálunk szokás Vörösmarty, Petőfi és Arany neveit együtt említeni, ha költészetünk nemzeties irányának korszakát akarjuk megjelölni. Hanem Rafaelról és Michelangelóról a nevek kombinálása jogosulatlan; nem is találó és csak arra szolgált, hogy téves fogalmaknak legyen hordozója. Mert Rafael művészete csodás és organikus egészében bámulatra keltő és épen nem áll egy színvonalon az erőszakosan törekvő florencziekkal, kiktől tanult ugyan, de csak úgy, miként tanult az egész világtól. És hogy mennyire igazságtalan Michelangelot Rafaellel állítani egy színvonalra, bizonyítja az a szembeszökő ellentét, mely az olasz művészet történelmében, mint általában minden emberi alkotáson, mely nagyobb-szerű fejlődésnek van alávetve, keresztül húzódik. Ez az ellentét az olasz képirás történelmében ép a florenczi iskolában észlelhető, a mely azt virágzásának tetőpontjára emelte. De e tetőpontra Michelangelo érdemtelenül áll egyedül: Lionardo

vele egyenlő hely illeti meg rajta. Képletileg alig jelezhetnők e viszonyt jobban, mintha azt mondjuk, hogy az egyik felhágott reá, a másik lelépett róla. Mert a tökéletesség legmagasabb foka, melyet emberi törekvés és alkotás elérhet, csak egy pillanatig tart mindenha. A virágzás mellett ott leselkedik a rothadás csirája. Ezért tartjuk mi kiválóan helyesnek a mit Burckhardt Jakab mond, midőn az olasz renaissance virágzásának korát nem névhez, hanem időhöz kötvé, 1484-től 1520-ig terjedő időre teszi.

És Lionardo 1519-ben halt meg; Rafael 1520-ban hunyt el: míg Michelangelo a 16-ik század második felének elejéig élt és dolgozott, kortársai csodálata és ünnepeletése között. És Lionardo hovatovább a mult embere lett, Michelangelo tanítványai lassan alapot kezdtek rakni az írott műtörténelemhez. *Conditi* és *Vasari* nemcsak tanítványai, de legjobb barátai voltak, kik mesterüket imádták és istenítették s ajkáról lestek el mindent, mit szomjas tolluk papírra vetett. És ebben nem voltak válogatók; megírtak mindent, a mit Michelangelo mondott, a legcsekélyebb tekintet nélkül arra, ha vajjon tiszteletének és hírnevének emelésére szól-e és leírtak nem egyszer rágalmozó és hamis állításokat másokról, különösen pedig a mester ellenségeiről. És az így általa sugalmazott iratokon kívül meglehetősen keletnek örvendtek azok az élces és gúnyos szólások, melyeket az «il terribile», vagy az «il divino» praedikatummal bíró mester barátaira és ellenségeire ráaggatott.

A mondottak alapján könnyen érthető Eitelberger Rudolfnak néhány évvel ezelőtt kimondott tétele, hogy Lionardo pártatlan és igazságos méltatása annyit jelent, mint veszedelmes versenytársat támasztani Michelangelónak, kinek kimondhatatlan szerencsével sikerült az utókorral elfeledtetni, hogy valójában Lionardóban ért el a florenczi művészet tetőpontjára. Huszonhárom évvel volt fiatalabb Michelangelo Lionardónál és majdnem egy félszázadon keresztül egyedül képviselte a renaissance-művészet felvirágozását. A Quattercento egész bensősége, mely Lionardóban szabaddá lett, de még mindig szabatosan férkőzik határok közé, Michelangelónál áttört mesgyeit és majdnem féktelen mozgássá válik. Lionardo még az arcra festi a lelket, vagy ott szólaltatja meg a kéz mozdulataiban és a draperiánál, de Michelangelónál már ott lebeg merészen alkotott emberi testek fölött. A jogosult stylus végső célja el volt már érve, ezentúl csak modorosság és túlzás volt lehetséges. És egy ezredéves művészeti törekvésnek ezen teljesítése volt az, a mivel Michelangelo kortársait megmámorította. Mindenki és mindenfelé ujjongással fogadta, sőt mi több, úgy látszik, maga Lionardo is egész valóságában becsülte az új jelenséget. A legőszintébb csodálattal fogadta Michelangelo «Dávid»-ját és midőn 1504-ben Gonfaloniere Lodovico Páter versenyt rendezett Florencz legnagyobb két mestere között — Michelangeló lett a babér.

Kevésbé szilaj és bővebb természetű

ember, mint Michelangelo, bizonyára megelégedett volna a győzelem pusztá tényével, de neki Lionardo jelenléte Flórenczben ép oly kevéssé volt inyére, mint később Rafaélé — a legszeretreméltóbb és igénytel-nebb mesteré — Rómában, a kinek emlékét még halála után is sötét gyűlölettel üldözte.

Lionardónak egyik, nem régiben, fel-talált életrajzában fölülte érdekes adatok olvashatók e két férfiú érintkezésére vonatkozólag s a melyek sokkal jellemző-bek, hogy sem valóságuk iránt kételkedni is lehetne. Így, mindenki tudta, hogy milyen alaposan ismerik mindketten Daute «Divina comediáját». Lionardo egyszer valami Gavini nevezetű emberrel a Lauta Trinita mellett halad el, hol egy rakás nemes ember állt vitatkozva Dante egyik mondata fölött. A mint meglátják Lionardot, megállítják, hogy magyarázza meg nekik a vitás pontot. Esetleg ép Michelangelo is arra járva, így válaszol Lionardo a nemeseknek: «Ott jön Michelangelo, ő majd megmagyarázza». Michelangelo azonban, ki úgy vette észre, mintha Lionardo gúnyt tűzne belőle, így válaszolt: «Magyarázd te meg; te, a ki egy lovas alakot akartál bronzból önteni és mivel nem tudtad megcsinálni, káromlás és szitkolódzás között abbahagytad»... és ezzel hátat fordított a társaságnak. És valóban különös malicia üldözte Lionardót Sforza Ferencz nagy lovas szobrával. E mű legnevezetesebb alkotása a szobrászat terén és két ízben is hozzá fogott vasszorgalma egész erejével — eredménytelenül. Az egyik modellt, melyet elkészített, egy udvari ünnepély alkalmával, a bábész tömeg törte össze; a másodikat gascognéi ijászok czéltáblának használták föl, midőn 1499-ben Sforza Lajos uralmának véget vetve, diadallal vitték Olaszországba a francia zászlókat.

(Folytatása következik).

HIREK.

Mai számunkhoz zenemelléklet-től két dalt vesznek t. olvasóink. Szigeti József „Czigány Princz” című történelmi bohózatából.

— A M. KIR. OPERAHÁZBAN csütörtökön este Ernst Henrik, a berlini opera tagja, mint Lohengrin kezdte meg vendégszer-plését és mindjárt első fölléptével meghódította, — ha talán nem is a nagy közönséget (mely nézetünk szerint nem fogadta a művészt elég melegen), — de mindenesetre a műértők szűkebb körét. És ez nem is csoda. Egy tenorista, a ki nem áll a lámpák elé, hogy beharsogja a nézőtérbe a magas ABC-t, hanem a kinek minden törekvése oda irányul, hogy a szerzők intenczióit (még pedig milyen szerzők: Beethoven, Mozart, Wagner!) minél hívebben és minél meggyőzőbben tolmácsolja; végre egy tenorista, a ki a m. gyar kir. operaszínházban nem olaszul, hanem magyarul énekel: kétségkívül a ritkaságok közé tartozik. De nem ebből áll Ernst Henrik minden érdeme. Első sorban megemlítendő ki-váló zenei és színészi intelligenciája, a melynél fogva alkotása jóval kimagaslik a szokásos tenorista-színvonalból; a dal-

lamos reczitációban, mely a Wagner-operák interpretálásának leglényegesebb kelléke, szinte fölülmulthatatlan, és a szöveget meglepő tisztasággal ejti ki. Leg-főlebb azt sajnálhatjuk, hogy hangja a magas fekvésben nem elég érczes; de annál kellemesebb, igazán férfias cse-n-gésű a közép-regiszterben. Előadását pedig nemes pathos és meleg bensőség jellemzi. Legsikerültebb volt az első felvonásban Elzával való jelenete, a másodikban a templomi jelenet és a harmadikban a nászjé kettőse. A közönség helyenkint nyílt színen kitérő tapssal és minden felvonás után többszöri kihívással fejezte ki elismerését. Kevésbé szerencsés volt az est másik vendége: Bach S. Albert, ki a királyt nagyon is szárazan és unalmasan, noha zeneileg korrekten énekelte. Reich Irma k. a. Elzájának legszebb vonása az a szűzies naivitás és gyermeteg odaadás, melylyel szerepét felruházta. Spányi Irma k. a. Ortrudja, Maleczky Telliamundja és Tallián kikiáltója igen elismerésre méltó alakok voltak. A zenekar és az énekkarok jól megállták helyüket; de a kikiáltó trombitásai rettenetes dolgokat műveltek. A nézőtér egészen megtelt; különösen cseh vendégeink jelentek meg nagy számmal.

— Az ÖRDÖG PIRULÁIT századikszor adták csütörtökön a népszínházban. Mivel már a főszereplők valamennyi szerepet keresztül-kasul játszották, az igazgatóság az új újdonság kedvéért egy új szereplőnő léptetett föl Kacsér Nina k. a. személyében, a ki Izabellát játszotta. Ő sem csinálhatott többet e szerepből, mint valamennyi elődje; hanem legalább kimutatta, hogy a színpadon meglehetősen otthonos és beszélni, mozogni is tud. Csinos alakja nincs ártalmára egyéb jó tulajdonságainak. A századik előadást nagyszámú közönség nézte végig, a mely jól mulatott a gépek csodáin és a szereplők bohóságain. Az első felvonásban egy miniature-ballerinának bokkrétát nyújtottak föl a színpadra. Egyéb baj nem történt.

— A NEMZETI SZÍNHÁZBAN pénteken este Shakespeare «Othello»-ját adták új szereposztással. A czímszerepben Szacs-vay Imre, a nemzeti színház e szorgalmas és tehetséges tagja, adta haladásának új tanujelét. Jóllehet alkotása nem volt egyöntetű, nem egy jelenetben bebizonyította, hogy a közönség sokat várhat tőle a jövőben. Az első két felvonásbeli hig-gadt jelenetei jobban sikerültek neki, mint a későbbi, szenvedélylyel telt momentumok. Ezen nem is csodálkozunk, mert Szacs-vay urat eddig is inkább «gondolkodó» színésznek tartottuk, a ki a tanulmányból és nem az inspirációból kovácsolja legjobb fegyvereit. Othello azonban épen olyan szerep, a melyben az inspirációra nagy szüksége van annak, a ki teljes mértékben akar vele megküzdeni. Hiszszük és reméljük, hogy Szacs-vay úr minden következő előadásán javítani fog e hibán. Van benne e reményre jogosító anyag. Desdemonát P. Márkus Emilia asszony adta sok költői bájjal és több ízben olyan hévvel, mely tapsra ragadta a közönséget. A negyedik fölvo-nás után háromszor hívták ki. A harmadik főszerep (Jago) Gyenesben talált ki-tünő személyesítőre. Az etféle fondorkodó,

hideg számító gonosztevők nagyon meg-felelnek az ő temperamentumának. Jeles volt még Mihályfi, mint Cassio. Annál szerencsétlenebb alkotás volt a Lend-vayné Emiliája. E derék művésznőt utóbbi időben klasszikus szerepekben hajszolják művészi renoméjének nagy kárára. Ő, a ki vígjátéki parodisztikus szerepekben jól megállja helyét, a tragoediában sehogy sem érzi magát otthonosan. A természet nem lehet erőszakolni. Közönség szép számmal volt; a mi bizonyítja, hogy nálunk a shakespearei darabokat mégis csak jobban szeretik, semmint sokan hinnék. A dekoráció díszes volta is nagyban elősegítette az illuziót.

— A VASKOVITS-FÉLE vízgyógyintézetben kedves házi-hangversenyt rendeztek a mult héten, melynek száma, Hermann Mariska k. a. kitünő hegedűjátéka mellett több műkedvelő töltötte ki; közreműködött Hermann Erzsike k. a. is jeles czimbalmozásával.

— PÁLMAI ILKA a népszínház kedvelt primadonnája nagy sikerrel vendégsze-repelt Egerben Krecsányi társulatánál. A lelkes közönség, mely a művésznő minden föllépte alkalmával zsufolásig megtöltte a színpadot, a legzajosabb tetszésnyilvánításokkal és virágokkal halmozta el a művésznőt. 18-án volt Pálmai Ilka bucsufellépése «Juannitá»-ban és ez alkalommal is a legnagyobb ovatiók tárgya volt. 19-én pedig Krecsányi társulata búcsúvált el a derék egri közönségtől. Pálmai Ilka szívességéből ezen az előadáson is közreműködött a «Csikós»-ban Zsófi játszva azzal a kedvességgel, a mely a művésznő sajátja.

— A PÉCSI DALÁRDA ELNÖRSÉGE nyilatkozatot küldött a hazai összes dalegy-lerkekhez, a melyben kijelenti, hogy a f. é. aug 7—9. napjain az országos kiállítás területén lévő zenecarnokban rendezendő nagy dalünnepélyben nem fog részt venni, mert nem látja a tervben az erkölcsi siker biztosítékát és mert — nézete sze-rint — a most rendezendő ünnepély há-tározottan a jövő évben Pécsen tartandó orsz. dalárdaünnepély rovására történék. Mi az utóbbi egyéni indokot teljesen méltányoljuk és a pécsi dalárda tagadó válaszában indokolásul el is fogadjuk; de nem hiszszük, hogy azt más dalegy-letek magukévá tegyék. Nem akar a ter-vezett dalünnepély nagyszerű verseny lenni, a melyre hónapokon át készülni kellene; hanem egyszerű bemutatása a magyar dalnak. Már pedig ennek ügye nagyon szomorúan állana, ha dalegye-teink még annyira sem vitték volna, hogy nehány ismert dallal bármikor ki-léphetnek a pódiumra. A mi pedig a költségkérdést illeti: azt hiszszük, hogy a hazai dalegyletek tagjainak nagyobb része ugys feljönne a nyár folyamán Buda-pestre, az orsz. kiállítás megtekintésére és így csak előnyös lehet rájuk nézve, ha ezt az utat tömegesen, és ennek kö-vetkeztében bizonyára kedvezőbb fölté-telek mellett is tehetik meg.

— UJ NÉPDRÁMA. Bártfai P. Antal az orsz. színészegyesület titkárának «Senki fia» című népdramája augusztus hó 2-án kerül színre a kolozsvári nemzeti színházban. Zenéjét báró Bánffy György, ismert nevű zeneszerzőnk írta.

= BENCZUR GYULA, jeles művésznök jelenleg a starembergi tó mellett fekvő villájában időzik s a bajor király által megrendelt XVI. Lajos korabeli képeken dolgozik, melyeknek bemutatott vázlatai a királynak kiválóan tetszettek. A mester műterme folytonosan látogatók által van ostromolva, mert müncheni ismerősei igen gyakran keresik föl magányában s ha a művész Münchenbe rándul át, az ottani művész kolónia mindig nagy ovációkkal fogadja.

= «A FESTÉSZET MINISZTERE», így nevezi a párisi «Figaro» a francia közoktatásügyi ministert, mert a legutóbbi júliusi ünnep alkalmával a becsületrend keresztjeinek osztogatásánál sokkal nagyobb figyelembe részesítette a festőket, mint az írókat. Különösen fölemlíti az idézett lap, hogy Bougereau festő a becsületrend parancsnoka, míg Dumas csak egyszerű tisztje; Cabanel festő szintén parancsnok, Sardou ellenben nem az. Alphonze Daudet 1878 óta lovagja a becsületrendnek, de nem jutott eszébe a miniszternek őt tisztte előléptetni. Guy de Maupassant, Francisque Sarcey és a francia irodalom más jeleseinek gomblyuka még

egészen szűz, míg egészen jelentéktelen festők már kaptak kitüntetést.

= SARAH BERNHARD július hó 12-én lépett fel először társulatával együtt a londoni «Gaieté» színházban. Színre került ez alkalommal Sardou «Fedora»-ja, melyben a művésznő oly fényes sikert aratott, a milyenben még eddig nem volt része. Az eredmény annál meglepőbb, mert a művésznőt, midőn tavaly Londonban, mint «lady Makbeth» lépett fel, majd kifütyölték. A «Fedora» előadásán jelenvolt a walesi herceg is nejevel.

= «LUDÉRCZ» a czime Hevesi és Hétyényi új háromfelvonásos népszínművének, melyet a várszínház igazgatósága elfogadott. A darab augusztus második felében kerül színre; Zenéjét Serly Lajos írta.

= BLAHA LUJZA HÓMEZŐ-VÁSÁRHELYEN. Hódmező-Vásárhelyről írják lapunknak: Blaha Lujza asszony f. hó 19-én, vasárnap este fejezte be öt estére terjedt vendégszereplését, mely alkalmából a «Piros bugyeláris», «Koldusdiák», «Tót leány» és «Igmándi kispap» című darabokban mutatta be művészetét. A közönség érdeklődése előadásról-előadásra fokozódott,

ugy hogy az utolsó estén az óriási színpad nem volt képes befogadni nagy részét azoknak, kik gyönyörködni siettek Blaha Lujza asszony játékában és daliban. Utolsó fellépte alkalmával ünnepélyes jelenet folyt le a színpadon. Az első felvonás után, midőn a közönség kihívta a művésznőt, ezüst babérkoszorút nyújtottak át neki Hódmező-Vásárhely város közönsége nevében. Az ünnepelt művésznő meghatóttan mondott köszönetet a szívélyes megemlékezésért. A helybeli műkedvelők társasága vasárnap közgyűlésén Blaha Lujza is megjelent, s midőn a titkári jelentésből a társaság szerény anyagi viszonyairól értesülést vett, kijelenté, hogy készséggel ajánlja fel közreműködését egy hangversenyben, vagy műkedvelői előadásban a társaság pénztára javára.

— WESZELY K. A. a bécsi Burgszínház fiatal hősnője, a ki a lefolyt idényben annyi bajt okozott igazgatójának, titokban egybekelt Dufour-Waldenrade gróffal.

Kiadó- és laptulajdonos Dr. Berényi Pál.

Pallas részvénytársaság nyomdája.

ÉN CSILLAG ANNA,

óriási hosszú Loreley hajjammal mely az általam feltalált hajnövesztő-kenőcsnek 14 hónapon keresztül való használata után 185 cm. hosszúságot ért el és oly sürriren nőtt, hogy súlya miatt csaknem három fonnyatnyt kellett kivágni. Ezen hajnövesztő-kenőcs az orvosi tudomány legnevezetesebb szakembereitől elismertelt és nemcsak teljesen ártalmatlannak, hanem főfájás (migraine) ellen kitűnő minőségűnek találtatott: előmozdítja a hajnövesztést, erősíti a hajtűszőrt s a legbiztosabb ellenszer a hajkihullás ellen, valamint kitűnő hatású a kopaszodás, ritka bajusz és szakáll ellen.

Ára kis üvegenként 50 kr. 1 forint, 2 frt. használati utasítással együtt.

Alázattal

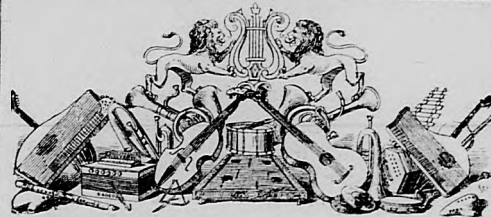
Csillag Anna.

Szétküldések a világ minden részébe az összeg előzetes beküldése vagy utánvét mellett.

Csillag és társa Budapest,
Király-utca 26.

ÉN Csillag Anna magam vagyok az elarusító

Vegyelemzők: tekintetes dr. Werner T. úr a boroszlói vegyelemző laboratórium igazgatója; tekintetes dr. Liebermann Leó tanár úr a m. kir. állami chem. vegyelemző kisér. állomás főnöke és tekintetes Szavcsuk József úr, a vegyészeti dipl. tanára Budapesten. 688

Sternberg Ármin

BUDAPEST,

VI. kerület, kerepesi-út 36. szám.

Hangszer-üzlet, ütő-, vonó-, fa- és érc-fúvó-hangszerek,

harmonika és harmonium

gyári raktára.

Mindennemű ódon hangszerek a legmagasabb áron vétetnek vagy becseréltetnek és javítások elfogadtnak.

Képes árjegyzékek ingyen és bérn.

A

„Harmonia“

részére

egyedüli hirdetések irodája

Braun Ármin és társa,

BUDAPEST,

Koronaherceg-utca 16. sz.

«PALLAS» irodalmi és nyomdai részvénytársaság könyvkiadó hivatalában (Budapest, IV. ker. gránátos utca 6. szám) megjelent és ugyanott, valamint minden könyvtárban kapható

EZER MŰKERESZT

DR. MAJER ISTVÁN

v. püspök és esztergomi kanonoktól.

E díszmű a szövegen fölül 60 táblán hozza az ezer eredeti műkereszt rajzait. Ezen gazdag phantasiával, eredetiséggel és ritka műféléssel alkotott s mondhatni páratlan magyar műben a műbarátok meglepő újdonságot nyernek, a mi fő, az egyházi ornamentikával foglalkozók valamint egyáltalán a műpar férfai: díszműve-ek, arany-ezüstművesek, ékszerészek, ötvösök, könyvkötők, szoba- majolika- és porcellánfestők, műasztalosok, vésnők és műfaragók, himezők, műtakácsok (kivált szőnyegszővők) és lakatosok stb. oly mintagyűjtemény birtokába jöhetnek, melynek úgy ők, mint az ipartanodák is igen nagy hasznát vehetik.

Egy példányának ára fűzve 5 frt, rendkívül díszes kötésben 6 frt. o. é.

Az országos kiállítás

t. látogatóinak figyelmébe ajánlva Budapest legolcsóbb bevásárlási forrása

Károly-körút és király-utca sarkán

ROTHAUSER L. JÓZSEF

gyári raktára china-ezüst és alpakka tárgyakból, albumok, bronz- és bórdíszműaruk, író, utazó-eszközök és glacé-keztük, selyem és szövetség- esernyők, legyezők, nyakkendők, sétabotok, francia- és angol illat- és pipere-szerek, valamint gyermekjátékok a legjutányosabb áron.